

uvijek objavljivali na četiri jezika: hrvatskome, srpskome, makedonskome i slovenskome. Zbog toga i strane radiopostaje koje daju emisije za Hrvate i Srbe svoje tekstove ostvaruju najčešće posebno na svakom od tih jezika (BBC, Voice of America, Deutsche Welle i dr.) jer znaju da ih slušatelji jednoga naroda ne bi slušali ako svoje emisije ne bi davali na njihovu jeziku.

Mnogo teže tu posebnost prihvaćaju neka strana sveučilišta, leksikografske ustanove i knjižnice koje predmet za hrvatski i srpski jezik i njihove kulture nazivaju *srpskohrvatski* (*Serbo-Croatian*, *serbokroatisch*, *serbo-croate*), ali uglavnom zbog inercije prošlih shvaćanja i teškoća konkretnih prestrukturiranja slavističkih odjela. Ipak se na svima sveučilištima jezik konkretno ostvaruje i uči ili kao hrvatski ili kao srpski, već prema nastavniku koji ga predaje, jer se, unatoč imenu, "srpskohrvatski" ne može ostvariti. Zato u međunarodnoj Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDK) srpski ima jedan broj (808.61), a hrvatski drugi (808.62).

Kao što nitko više ne smatra istim jezikom češki i slovački (u ustavu Čehoslovačke Republike iz 1920. postojao je naziv *čehoslovački jezik*), danski i norveški, tako treba napustiti naziv *srpskohrvatski* gdje se on još upotrebljava, jer je neprihvatljiv s lingvističkoga, sociolingvističkoga, političkoga i drugih gledišta. S političkoga gledišta suvereno je pravo hrvatskoga naroda da svoj jezik naziva svojim narodnim imenom i sada kada postoji hrvatska država, Republika Hrvatska, i kada u njezinu Ustavu u čl. 12. piše: »U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski književni jezik...«, naziv *hrvatski jezik* treba upotrebljavati kad god je riječ o njegovu sadržaju. Kad uzmemo u obzir i činjenicu da je u SR Jugoslaviji napušten naziv *srpskohrvatski jezik*, a uveden samo *srpski jezik*, sad će to biti prihvatljivo i onima koji nisu upućeni u pojedinosti o kojima je ovdje bila riječ.

PROMEMORIJA O HRVATSKOME JEZIKU

I.

 Hrvatski jezik pripada južnoslavenskoj podskupini slavenskih jezika. Razvijajući se od 11. st. kao pisani jezik prožet živim hrvatskim narodnim govorima, upravo se hrvatski jezik među prvima počeo izdvajati iz slavenskoga *continuum* kao poseban entitet.

Za rast hrvatskoga jezika još od ranog srednjeg vijeka karakterističan je utjecaj zapadne, latinske, mediteranske i panonsko-srednjoeuropske kulture i civilizacije. Ali najvažnije je od svega stalno očitovana volja hrvatskoga naroda da očuva svoju kulturu, političku, jezičnu i drugu samobitnost. Od 14.–15. st. jezik cijeloga hrvatskoga prostora označuje se jedinstvenim imenima (slovinski, ilirski, hrvatski), s jasnom sviješću da *hrvatskomu pripadaju i čakavsko i štokavsko i kajkavsko narječje*. Tako je od kraja 16. st. — a osobito u 17., 18. i 19. st. — napisan i objavljen niz gramatika i rječnika toga jezika. Osobito u 17. i 18. st. svi pisci na čakavskom, štokavskom i kajkavskom

području svjesni su da pišu *istim jezikom*, kako god ga zvali. Jezik hrvatske književnosti u Dubrovniku — kao najizgrađeniji — postao je uzorom na ukupnome hrvatskome prostoru, pa će upravo to biti glavnim razlogom što će sredinom 19. st. dotad izgrađeni hrvatski književni jezik utemeljen na štokavskoj osnovici prevladati na cijelom hrvatskom području i to zbog dubrovačkoga govora u jekavskome liku.

II.

Književni jezik Srbâ do 19. st. bio je oblik crkvenoslavenskoga (srpskoslavenski, ruskoslavenski), a kad je V. S. Karadžić, na poticaj Slovenca Jerneja Kopitara, za osnovicu novoga srpskoga jezika uzeo novoštokavsko narječje — *i po uzoru na dotadašnji hrvatski književni jezik, njegove rječnike i gramatike* — to je olakšalo ekspanzionističke težnje mlade srpske države.

Hrvatski je jezik u svojoj povijesti bio vrlo često ometan, a ponekad i onemogućavan, u razvitku. Bile su to posljedice državne, odnosno političke sudbine hrvatskog naroda: gotovo punih devet stoljeća Hrvatska je bila u sastavu drugih država, zadržavajući nekad manju, nekad veću autonomiju.

Osobito teško razdoblje nastupilo je od 1918. godine. Uvjereni da će u zajedništvu s drugim Južnim Slavenima lakše osigurati svoje nacionalne interese, Hrvati ulaze i u državnu zajednicu s njima, u Jugoslaviju. Ali od očekivanja se nije ostvarilo ništa. Srbi zbog svoga povoljnoga položaja (najbrojniji i najprošireniji narod, njihova glavnoga grada i proširenja njihova državnoga aparata, vojske, policije i redarstva i žandarmerije), odmah preuzimaju dominantnu ulogu.

U obje Jugoslavije nisu se birala sredstva i nije se zaziralo ni od *jezičnoga nasilja*, kako bi se dokazalo da su *hrvatski i srpski jedan jezik*. Ali, unatoč svemu tomu, hrvatski je narod održao svoj jezik i zadržao njegovo narodno ime. Iako odnos hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika nema prave analogije u svijetu, ipak onako kao što je, kulturnopovijesno i funkcionalno, *nizozemski jezik* različit od *njemačkog*, kao što je *norveški* različit od *danskoga* i *slovački* od *češkoga*, kao što je u demokratskoj Španjolskoj nakon propasti fašizma *galješki* priznat kao poseban jezik, različit i od *španjolskoga* i od *portugalskoga*, tako je težinom kulturnopovijesne tradicije, samoga jezičnog ustroja kao i voljom hrvatskoga naroda *hrvatski jezik različit od srpskoga*.

Međutim, u *tradicionalnoj (genetskoj) lingvistici* mnogim je jezicima osporavan status jednostavno zato što nisu bili jezicima posebnih državnih entiteta (katalonskomu, galješkomu, slovačkomu), kadšto čak i dugo nakon stvaranja nacionalne države (norveškomu). *Moderna je sociolingvistika* naprotiv utvrdila da pri svemu tome, osim čisto jezično-genetskih, značajnu ulogu imaju kulturni i povijesni, društveni i politički, gospodarski i psihološki čimbenici te nadasve volja samih govornika; na temelju složenog spleta kriterija svaki se jezik izdvaja kao originalan i nepovnljiv skup kvantitativnih, kvalitativnih i funkcionalnih značajki. Jezici se naime likuju jedan od drugoga na različite načine.

Na hibridnome nazivu srpsko-hrvatski (*Serbo-kroatisch, serbo-croate, Serbo-Croatian* i dr.) osobito je inzistirala velikosrpska administracija i diplomacija prve i druge Jugoslavije. Ali takvu se nazivu hrvatski narod stalno odupirao i nikada ga

nije prihvatio, pa ga je — unatoč represiji komunističkog režima — i javno odbacio 1967. godine *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskoga jezika*, koju su tada potpisale sve relevantne hrvatske kulturne i znanstvene ustanove i supotpisale tisuće hrvatskih intelektualaca i kulturnih radnika. Snagom tih nastojanja u drugoj su Jugoslaviji (1945—1991) ipak svi bitni savezni dokumenti obvezatno službeno objavljivani u četiri verzije: *slovenskoj, hrvatskoj, srpskoj i makedonskoj*, a u početku su se i tako zvale.

III.

Neosporna je činjenica da već trinaest stoljeća postoji hrvatski narod, da je njegova kršćanska tradicija stara trinaest stoljeća, da Hrvati već gotovo tisuću godina imaju *dokumentiranu pismenost i književnost na svojem narodnom jeziku*. Neosporno je i to da su Hrvati stoljećima pisali *trima svojim međusobno povezanim narječjima* (gotovo osam stoljeća prije

Srbâ, koji su tek u 19. st. napustili srpskoslavenski i počeli pisati jezikom na folklornoj štokavskoj osnovici, dok se nikad nisu služili dvama tipično hrvatskim narječjima: čakavskim i kajkavskim). Hrvati su svoju pismenost, književnost, znanost i duhovnost uopće oblikovali i stvarali unutar *zapadne, latinske Europe*, a Srbi u krilu *istočne grčke i slavenske*. Nije dvojbeno ni to da je *hrvatska državopravna tradicija* (koju je morala priznati i uvažavati i komunistička Jugoslavija) starija od jednog tisućljeća, i da je upravo na njezinu temelju nastala i današnja Republika Hrvatska, kao *međunarodno priznat pravni i politički entitet*. A sve se to moglo izražavati, pa se i danas izrazuje, na jeziku kojemu je jedino naravno ime — *hrvatski jezik*, bez obzira na stupnjeve srodnosti ili sličnosti s ostalim južnoslavenskim jezicima.

Stoga Matica hrvatska ovom *Promemorijom* ponovno naglašava da sve relevantne političke, znanstvene i kulturne međunarodne ustanove trebaju uzeti *u obzir* navedene bjelodane i neosporne činjenice jednako u diplomatskim tijelima kao i u slavističkim institutima, kojima je inače dužnost promicati *posebnu književnost i prepoznatljiv jezik* svih naroda pa i hrvatskoga, te *poštovati* neotuđivo pravo hrvatskoga naroda i hrvatske države na svoj jezik i njegovo vlastito ime, to jest: *na samostalan hrvatski jezik*.

Zagreb, prosinac 1995.

Matica hrvatska